

Diskuze o strategii německé zahraniční politiky

Daniel Eisermann: Außenpolitik und Strategiediskussion. Die Deutsche Gesellschaft für Auswärtige Politik. Forschungsinstitut der Deutschen Gesellschaft für Auswärtige Politik. 1. Aufl. München: R. Oldenbourg Verlag, 1999, 334 stran, ISBN 3-486-56338-6.

Práce Daniela Eisermanna – *Außenpolitik und Strategiediskussion* – uvádí čtenáře do oblastí zahraničněpolitických strategií a teoretických úvah. Ve 20. století se v západních zemích rozvíjely větší vědecké společnosti sdružující zahraničněpolitické odborníky, v jejichž rámci se politici, diplomaté, vědci a zástupci různých společenských skupin účastnili procesu formování veřejného mínění. Prosazovala se potřeba dosáhnout jednoty v oblasti důležitých zahraničněpolitických principů. Rychle se měnící mezinárodněpolitické konstelace, krátkodobé zahraničněpolitické problémy a jejich obsah často spojený s konkrétními osobnostmi způsobovaly, že na konferencích, přednáškách a dalších akcích začal dominovat specifický vztah zahraniční politiky a vědy. Autor recenzované knihy zdůrazňuje význam přímých kontaktů odborníků. V této souvislosti dochází k závěru, že je nezbytné ustavit oficiální místa, kde by se tyto kontakty mohly realizovat.

Hlavní oblastí působnosti zahraničněpolitických teoretiků se ve 20. století staly národní i mezinárodní konference, vědecké instituce a publikace. K nejstarším institutům tohoto zaměření patří např. *Chatham House* v Londýně a *Council on Foreign Relations* v New Yorku, po druhé světové válce pak speciální instituce, jako je např. *RAND Corporation* (Santa Monica) a *Institute for Strategic Studies* v Londýně. V Německu se autor zmiňuje o úloze *Německé společnosti pro zahraniční politiku* (*Deutsche Gesellschaft für Auswärtige Politik*), ukazuje zvláštní postavení redakce *Europa-Archiv* (dnes *Internationale Politik*).

Nejprve D. Eisermann vysvětluje mezinárodněpolitické dění a situaci při založení časopisu *Europa-Archiv*. V této souvislosti se vrací až do období konce 30. let. Přitom studuje zejména poměry v Německu a velkou pozornost věnuje osobnosti *Wilhelma Cornidese*, zakladatele *Europa-Archivu* ve Frankfurtu nad Mohanem. Všimá si, jak tento časopis odrážel politický vývoj v Evropě, včetně hlavních myšlenkových a kulturních proudů, a jak postupně stále více sledoval „evropskou motivaci“. „*Léta 1946–1948 byla zlatými roky pro Europa-Archiv... Podstatou tohoto úspěchu bylo mistrné vedení časopisu a »hled« německých čtenářů po informacích... První ročníky časopisu Europa-Archiv tvoří kroniku evropských poválečných událostí, a tím i důležitý dobový pramen.*“¹

Do popředí zájmu časopiseckých studií i dokumentů se v prvních poválečných letech dostal konflikt Západ – Východ a jeho důsledky pro Německo. Autor v tomto období analyzuje tematickou šíři časopisu *Europa-Archiv*. Všimá si toho, jak se prosazovalo zpracovávání nejnovějších dějin s bohatou dokumentací a prameny, jak se uplatňovalo zpravodajství o východní Evropě. Následující rok po měnové reformě v roce 1948 přinesl finanční obtíže. Kritické okamžiky pomohlo časopisu překonat umístění vydavatelství a šéfredaktora ve frankfurtském *Institutu pro podporu veřejných záležitostí* (*Institut zur Förderung öffentlicher Angelegenheiten*), kde se vytvořilo publikační oddělení. Po roce 1949 *Europa-Archiv* aktuálně zachycoval politické, hospodářské a mezinárodněprávní otázky západoevropského integračního procesu. D. Eisermann upozorňuje i na roli politických postojů *Wilhelma Cornidese* v duchu koncepce *Konrada Adenauera* i křesťansko-pacifistické argumentace.

Za významný mezník autor recenzované knihy pokládá přeměnu *Europa-Archivu* na evropské dokumentační centrum. K vydávání se v té době připravovaly spisy hodnotící

materiály z Europa-Archivu. V hlavní řadě – *Dokumente und Berichte des Europa-Archivs* – bylo po druhé světové válce do roku 1952 vydáno deset svazků. Zároveň D. Eisermann sleduje i proces pronikání vědy do zahraničněpolitické oblasti. Důležitou úlohu přitom sehrálo založení *Institutu pro evropskou politiku a hospodářství (Institut für Europäische Politik und Wirtschaft)* ve Frankfurtu nad Mohanem. Dokumentační středisko tohoto institutu vzniklo spojením knihovny *Institutu pro podporu veřejných záležitostí (Institut zur Förderung öffentlicher Angelegenheiten)* s Europa-Archivem. Dále D. Eisermann věnuje pozornost osobnosti ředitele zmíněného institutu *Theodora Steltzera*, jeho zahraničněpolitickým představám, protifašistickým postojům a politické angažovanosti v rámci CDU. „Založením Institutu pro evropskou politiku a hospodářství v červnu 1952 bylo dosaženo důležitých úspěchů na cestě k modernímu zahraničněpolitickému výzkumu ve Spolkové republice Německo. Hlavní úkol vedení ústavu spočíval v tom, aby umožnil rozvoj vědeckých aktivit... Z tohoto důvodu se usilovalo o vytváření a prohlubování národních i mezinárodních kontaktů.“²

Recenzovaná publikace zachycuje formování úkolů a cílů výše zmíněného frankfurtského institutu, působení vzorů zahraničněpolitických institutů v cizině – např. *Chatham House* v Londýně (*British Institute of International Affairs*) a *Council of Foreign Relations* v New Yorku. „Německý Institut pro evropskou politiku a hospodářství se postupně začleňoval do »rodiny« zahraničněpolitických institutů... Významným krokem se přitom stala konference zahraničněpolitických institutů nekomunistického světa v New Yorku v říjnu 1953.“³ Realizaci programů a cílů Institutu pro evropskou politiku a hospodářství výrazně napomohla spolupráce se *Spolkovým svazem německého průmyslu (Bundesverband der Deutschen Industrie – BDI)* i se *Zahraněním úřadem Ministerstva zahraničních věcí SRN*.

Autor recenzované publikace se pokusil zachytit všechny ekonomické, vnitropolitické i zahraničněpolitické okolnosti, které umožnily vznik *Německé společnosti pro zahraniční politiku (Deutsche Gesellschaft für Auswärtige Politik – DGAP)*. Zajímavé postřehy jsou spojeny s rozmanitými motivy a cíli spojenými se založením DGAP. „Spolkový svaz německého průmyslu (*Bundesverband der Deutschen Industrie – BDI*) plánoval vytvoření exkluzivního zahraničněpolitického klubu, *Zahraněční úřad měl zájem o spolupráci s vědeckou institucí, ctižádostí frankfurtských vědců bylo, aby jejich institut získal postavení a úlohu německého Chatham House. Politický záměr však vyžadoval též spolupráci se Sociálnědemokratickou stranou Německa (SPD) a s odbory.*“⁴ Proto D. Eisermann seznamuje čtenáře i s významnými osobnostmi z řad SPD a odborů, které podpořily založení DGAP, např. s Gerhartem Lütkensem z SPD, jenž měl dobré osobní styky s W. Cornidsem. Přitom za problematickou považuje účast odborů, z osobností pak Ludwiga Rosenberga, který počátkem 50. let tlumočil základní politické pozice odborů.

Na bonnském přípravném setkání kruhu zakladatelů se zástupci *Zahraněčního úřadu Ministerstva zahraničních věcí SRN* dne 7. 1. 1955 bylo rozhodnuto založit *Německou společnost pro zahraniční politiku (Deutsche Gesellschaft für Auswärtige Politik – DGAP)*. K zakládajícímu aktu došlo 29. 3. 1955. Recenzovaná publikace přináší podrobný rozbor právních a organizačních ustanovení v souvislosti s DGAP, charakteristiku strukturálních změn v řídicích orgánech a ve financování, vyjasnění právního vztahu Europa-Archivu k DGAP. „V právních úpravách se projevuje specifická historie založení *Europa-Archivu* a *DGAP*, víceméně organický vývoj k německému *Chatham House*, počínaje iniciativou jedné osoby...“⁵ Závažnou roli ve vývoji DGAP vždy hrála osobnost ředitele, a proto D. Eisermann ve své publikaci charakterizuje jednotlivé osobnosti i jejich přínos pro DGAP.

Pozornost si určitě zaslouží analýza nového výzkumného stylu, rozvíjejícího se v rámci „DGAP“, a způsobu zpracovávání problematiky odzbrojení a řešení německé otázky. Se jménem ředitele *Arnolda Bergstraessera* je spojena kulturně-sociologická analýza světové politiky. A. Bergstraesser hledal ve vědecké svěbytnosti kromě politicko-vojenských a hospodářských faktorů „vlastní kulturně-sociologickou dynamiku států jako nositelů vů-

le ve světové politice, zvláště v oblasti duchovní a náboženské, v oblasti literatury, školství a národních kultur“.⁶

V tomto období se postupně též dotvářel obsah výzkumu mezinárodní politiky, který odrážel vývoj studené války v Evropě i ve vztazích k ostatním částem světa. Velmi silně působily americké myšlenky týkající se bezpečnosti, odzbrojení a kontroly zbrojení. Recenzovaná publikace si v této souvislosti všímá konkrétních vědeckých metod a teorií ve vztahu k mezinárodní politice. Důraz přitom klade na postavení Německa při zajišťování mezinárodní bezpečnosti (např. role SRN v NATO). V roce 1962 se spojili vedoucí němečtí odborníci zabývající se otázkami bezpečnosti. V čele této studijní skupiny byl *Fritz Erler*. Tato skupina se stala zárodkem budoucí strategické *Community* v SRN, prvního většího zahraničněpolitického fóra mezinárodního významu. Významná část jejích členů pocházela z DGAP.

Další oblastí autorova zájmu jsou vědecké diskuze, týkající se kontroly zbrojení a potřeb německé strany v diskuzi o „západní“ strategii. Čtenář poznává publikaci *Strategie für Europa* z roku 1963, na jejímž vzniku se podílela i DGAP. „Odborníci ze Západoevropské unie navrhovali v té době pro zlepšení bezpečnostní situace zesílení konvenční výzbroje západoevropských států, lepší spolupráci v oblasti zbrojní výroby a reformu dílčích oblastí struktur NATO.“⁷

Odborníci v DGAP se mezitím zaměřili na rozpracování dlouhodobých souvislostí mezi politikou kontroly zbrojení a německou otázkou. Ve srovnání s globálními dohodami o kontrole zbrojení se musela regionální opatření ke kontrole zbrojení v Evropě přímo dotknout nevyřešených politických problémů ve střední Evropě. Proto uvedená publikace sleduje specifická mezinárodněpolitická stanoviska SRN, ať již ve vztahu k EHS, k NATO, anebo ve vztahu k jednotlivým západoevropským zemím (k Francii, k Velké Británii atd.), jakož i zahraničněpolitické cíle SRN v souvislosti s německou otázkou i závěry německých odborníků v bezpečnostní sféře k problematice jaderného zbrojení. Upozorňuje na význam nezávislého výzkumného pracoviště k otázkám strategie, odzbrojení a kontroly zbrojení (*Forschungsinstitut der Stiftung Wissenschaft und Politik /SWP/* v Ebenhausenu u Mnichova).⁸ Zároveň vysvětluje, proč v polovině 60. let americká studia k procesu kontroly zbrojení nesplnila očekávání. „Neprosadila se zde jednotná koncepce, začala se ztrácet integrující síla... Přilíží jsou zdůrazňována technicko-vojenská hlediska před politickými aspekty kontroly zbrojení.“⁹

V této souvislosti D. Eisermann analyzuje německou zahraniční politiku, její odzbrojovací iniciativy, výchozí pozice, slepé uličky i nové koncepce, především spojené s prioritami míru v Evropě a s formováním nových vztahů k východoevropským zemím. V roce 1965 byla založena *Studijní skupina pro německé vztahy k Sovětskému svazu a k ostatním zemím Východu* (*Studiengruppe für die deutschen Beziehungen zur Sowjetunion und zu den übrigen Ländern des Ostens*),¹⁰ která vycházela ze současných politických požadavků. Ta dospěla k závěru, že německo-sovětské konfliktní vztahy by byly překážkou evropského uvolňování napětí. Dále se pak recenzovaná publikace podrobně věnuje nové německé „východní politice“ a chybám uvnitř zmíněné studijní skupiny, jichž se dopustila při hodnocení vztahů k SSSR a k zemím Východu. Závažnou problematikou se staly též vztahy k NDR, otázky uznání její existence i praktických postupů při vzájemných kontaktech.

Na základě důkladné charakteristiky mezinárodní i bezpečnostní situace rozebírá D. Eisermann odraz procesu uvolňování napětí v „alternativních projektech pro Evropu“,¹¹ seznamuje se zahraničněpolitickými modely Egona Bahra atd. V souvislosti s rozvojem východní politiky vysvětluje úlohu DGAP jako důležitého činitele „organizačních kontaktů“.¹² Éra „východních smluv“ přinesla obnovu DGAP, kterou často provázely bouřlivé diskuze. Formovaly se nové zahraničněpolitické perspektivy západoněmeckého státu. Promítala se do nich transformace mezinárodního systému, která se projevovala rovnováhou mezi USA a SSSR a uvolňováním napětí v celé Evropě.

Recenzovaná publikace *Außenpolitik und Strategiediskussion* nejen vysvětluje z různých hledisek vznik a vývoj Německé společnosti pro zahraniční politiku (DGAP), příčiny a okolnosti jejího vzniku, ale zároveň přispívá i k lepšímu pochopení německé zahraniční i bezpečnostní politiky po druhé světové válce. Další studium dané problematiky může významně usnadnit příloha s přehledem publikací DGAP i jejích předchůdců.

Ivona Řezanková

¹ Eisermann, Daniel: *Außenpolitik und Strategiediskussion*. Die Deutsche Gesellschaft für Auswärtige Politik. Forschungsinstitut der Deutschen Gesellschaft für Auswärtige Politik. München: R. Oldenburg Verlag, 1999, s. 22.

² Tamtéž, s. 41.

³ Tamtéž, s. 60.

⁴ Tamtéž, s. 72.

⁵ Tamtéž, s. 84.

⁶ Tamtéž, s. 104.

⁷ Tamtéž, s. 149.

⁸ Viz tamtéž, s. 176.

⁹ Tamtéž, s. 181.

¹⁰ Viz tamtéž, s. 193.

¹¹ Viz tamtéž, s. 222.

¹² Viz tamtéž, s. 234.